

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ОСЕРЕДОК ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

PEDAGOGICAL PRACTICE AS THE CENTER OF FORMATION REFLEXIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

У статті за результатами вивчення теорії та практики висвітлено підходи до формування рефлексійної компетентності майбутніх педагогів у процесі проходження педагогічної практики. Узагальнено ознаки особистості, що здатна до рефлексії. Розкрито основні сфери рефлексії, які є необхідними для усвідомлення й обґрунтування своїх професійних дій. Подано зразки рефлексійних вправ, що сприяють розвитку зазначеної компетентності.

Ключові слова: педагогічна практика, осередок, формування, рефлексійна компетентність, майбутні педагоги.

необходимые для осознания и обоснования своих профессиональных действий. Представлены образцы рефлексивных упражнений, способствующих развитию указанной компетентности.

Ключевые слова: педагогическая практика, центр, формирование, рефлексивная компетентность, будущие педагоги.

The article based on the results of studying theory and practice highlights approaches to the formation of reflexive competence among future teachers in the process of pedagogical practice. Signs of a person which is capable of reflection are generalized. The main areas of reflection are disclosed, which are necessary for the realization and justification of their professional activities. There are presented samples of the reflexive exercises promoting development of the specified competence.

Key words: pedagogical practice, center, formation, reflective competence, future teachers.

УДК 378:373.3/5.091.12-051:159.955.4

Новик І.М.,

канд. пед. наук, старший викладач кафедри педагогіки та психології Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

В статті по результатам изучения теории и практики поданы подходы к формированию рефлексивной компетентности будущих педагогов в процессе прохождения педагогической практики. Охарактеризованы признаки личности, способной к рефлексии. Раскрыты основные сферы рефлексии,

Постановка проблеми. У нормативних документах України про освіту значну роль відводять формуванню й розвитку рефлексійної компетентності як в учнів, так і самих учителів. Зокрема, у Стандарті першого рівня вищої освіти, ступеня бакалавр (за освітньо-професійною програмою) спеціальності 013 «Початкова освіта» (2016) до загальних компетентностей віднесено рефлексійну, що характеризується здатністю оцінювати результати педагогічних впливів та забезпечувати якість діяльності навчання, розвитку й виховання учнів початкової школи, а також до здійснення педагогічної рефлексії [4].

З огляду на те, що педагогічна практика є структурною ланкою професійної підготовки майбутніх фахівців, необхідно зауважити, що неадекватна оцінка її результатів і низька ефективність ведуть до зниження якості підготовки професіонала – майбутнього педагога загалом. Період практики для студента є унікальною можливістю оцінити свої знання, вміння, навички, способи діяльності, а також визначити індивідуальну траєкторію подальшого професійного вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи формування рефлексійної компетентності як змістового компонента професійної діяльності вчителів розкрито у науковому доробку Н. Бібік, І. Богданової, А. Богуш, В. Бондаря, З. Курлянд, А. Линенко, С. Литвиненко, А. Маркової, В. Метасвої, О. Піскунової, О. Савченко, А. Хуторського, В. Щеголя та ін.

Застосування рефлексії у контексті професійної підготовки майбутніх педагогів знаходимо у наукових розвідках як вітчизняних науков-

ців (А. Алексюк, М. Дилецький, О. Дубасенюк, М. Євтух, І. Зязюн, Н. Кічук, Н. Кузьміна, О. Мороз, О. Пехота, В. Семиченко, С. Сисоєва, В. Сластьонін), так і зарубіжних (M. Kamba, M. Ros, R. Thomas, J. Finney, A. Jacoby) та ін.

З огляду на зазначене, **метою статті** є обґрунтування особливостей проходження педагогічної практики як осередку формування рефлексійної компетентності майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Процес підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти має одну характерну особливість, а саме: студенти під час навчання мають унікальну можливість «зануритись» у майбутню професію. Перебуваючи на педагогічній практиці, майбутні педагоги на період практики постають у ролі чинного (діючого) педагога. І хоча студент-практикант перебуває під патронажем учителів, викладачів, методистів, керівництва закладів освіти, він один на один працює з дітьми у режимі реального часу і реальної ситуації.

Ми акцентуємо увагу на тому, що студент під час професійної підготовки тимчасово переміщається на етап самостійної педагогічної діяльності. І в цей момент особливо актуальним є вміння аналізувати власну професійну діяльність з метою підвищення її ефективності. Систематичний самоаналіз своєї професійної діяльності сприяє її оптимальному розвитку і вдосконаленню. Цей аналіз стає можливим лише за рахунок розвинених рефлексійних умінь.

До переліку трудових функцій, що проголошені у стандарті «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», віднесено трудову

функцію «Рефлексія та професійний саморозвиток», що відповідає 7 рівню національної рамки кваліфікації (2018).

На рис. 1 подаємо перелік трудових дій та операцій педагогів відповідно до функції «Рефлексія та професійний саморозвиток», якими мають володіти майбутні вчителі.

Варто зауважити, що процес розвитку рефлексії у майбутніх педагогів – це синтез професійного та особистісного самопізнання, самовизначення і саморозвитку. Зважаючи на все вищевикладене, вважаємо за необхідне виділити такі ознаки особистості, що здатна до рефлексії, а саме:

- потреба в самопізнанні, саморозвитку як особистісному, так і професійному;
- здатність до аналізу власних дій, самоаналізу власної професійної діяльності;
- усвідомлення і наявність перспективи особистості (уявлення свого образу «Я» і образу «Я-професіонал» у минулому, теперішньому, майбутньому);
- наявність таких характеристик особистості, як відповідальність, цілеспрямованість, дисциплінованість, самостійність, організованість тощо.

Як зазначає Л. Куєва Давіла, «рефлексійна компетентність, трансформуючись у професійну підготовку майбутнього вчителя, має вияв у таких видах: кооперативна рефлексія (знання про рольові функції й позиціональну організацію колективної взаємодії); комунікативну (уявлення про внутрішній світ іншої людини, психологічні детермінанти її активності й відносин); особистісну (уявлення про свої вчинки й відносини, образ власного «Я» як індивідуальності); інтелектуальна (знання про об'єкти й способи взаємодії з ними,

здатність інтроспективно переглядати й відслідковувати хід своєї інтелектуальної та професійної діяльності)» [2, с. 35].

Нова стратегія підготовки майбутніх педагогів в умовах реформування системи освіти в Україні акцентує увагу на діяльнісному підході. Зазначений підхід сприяє розвитку у студентів рефлексійної компетентності, зокрема у процесі проходження різних видів педагогічних практик.

Підтримуємо думку С. Кари про те, що педагогічна практика є «невіддільним складником педагогічної освіти майбутніх учителів, важливим засобом формування професійної компетентності, що забезпечує інтеграцію теоретичної та практичної підготовки, ефективну адаптацію студентів до реального педагогічного життя та максимально наближених до професійної діяльності умов» [1, с. 8–9]. Задля того щоб педагогічна практика стала дієвою формою розвитку рефлексійної компетентності у майбутніх фахівців, необхідно дотримуватися певних умов, зокрема:

- студент має усвідомлювати важливість і складність педагогічної практики як складника формування себе – професіонала;
- до виходу на педагогічну практику студент має опанувати основи самооцінювання своєї діяльності, а також отримати ґрунтовні знання про процес рефлексії;
- перебуваючи на базах практик, студент має у реальній ситуації застосовувати отримані теоретичні знання.

Таким чином, у процесі педагогічної практики розвиваються три основні сфери рефлексії, а саме:

Рис. 1. Перелік трудових дій та операцій учителя початкових класів закладу загальної середньої освіти [3]

Результати виконаної вправи «Кожному своє місце» студентами I курсу

		
<p><i>Студентам вдалося:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – закріпити свої знання, отримані в теорії, на практиці; – з'єднати теоретичну частину (те, що вивчали в університеті) з практичною (те, що оточувало на практиці); – реагувати на порушення дисципліни учнями; – привернути увагу дітей; – зацікавити дітей та ін. 	<p><i>У свою майбутню професійну кар'єру студенти не хочуть брати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – страх перед дітьми та вчителем; – невпевненість у своїх силах та неволодіння власними емоціями; – хвилювання; – страх сказати щось зайве. 	<p><i>На думку студентів, те над чим ще потрібно подумати, доопрацювати, дізнатися:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – як здійснювати інтеграцію предметів; – удосконалити педагогічні здібності; – розвинути терпіння та витримку, свої навички у спілкуванні з дітьми та їхніми батьками; – поглибити знання з педагогіки та психології; – навчитися творчо ставитися до професії та завжди вдосконалювати себе всебічно, щоб у майбутньому стати найкращим учителем для своїх учнів.

Рис. 2. Зразки професійних гербів студентів I курсу спеціальностей 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта»

– сфера мислення в діяльності, що орієнтовано на вирішення конкретних професійних завдань, і необхідна постійна рефлексія для усвідомлення і обґрунтування своїх професійних дій;

– сфера комунікації, де рефлексія виступає як механізм комунікації учасників педагогічного процесу;

– сфера саморозвитку, де рефлексія забезпечує індивідуальну здатність до професійного саморозвитку [5, с. 3].

З цією метою до програм навчальної (психолого-педагогічної) практики для студентів Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка спеціальностей 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» першого (бакалаврського) освітнього рівня ми пропонуємо такі рефлексійні вправи, як: «Кожному своє місце» та «Професійний герб», що сприяють розвитку зазначеної компетентності.

Сутність вправи «Кожному своє місце» полягає у тому, що на аркуші паперу зображено валізу, кошик для сміття і книгу. Під «валізою» студенти мають зазначити те, чого вони навчилися на педагогічній практиці, заберуть з собою і будуть активно застосовувати у подальшій професійній діяльності.

Під «кошиком для сміття» – те, що виявилось марним на практиці, непотрібним і що можна відправити у кошик.

Під «книгою» – те, що виявилось цікавим, але поки вони не готові до застосування, те над чим ще потрібно подумати, доопрацювати, дізнатися тощо.

Цікавими виявилися результати цієї вправи, які подаємо у таблиці 1.

Зміст вправи «Професійний герб» полягає у тому, що студенти мають зобразити контури професійного герба, який необхідно наповнити внутрішнім змістом. Для цього потрібно визначити деякі моменти професійної діяльності на педагогічній практиці:

– ваші досягнення або подія, яка відбулася і є знаменною під час практики;

– речі або предмети, за допомогою яких ви можете вдосконалити свої знання, вміння і навички;

– подія, яка вам запам'яталася як найнеприємніше у вашій педагогічній практиці;

– ваші особисті якості, які допомагають вам у вашій педагогічній діяльності.

Головна умова виконання зазначеної вправи: заповнюючи професійний герб, студент має користуватися тільки малюнками, а не словами.

За підсумками педагогічної практики студенти мають змогу переглянути професійні герби своїх колег і під час обговорення відповісти на запитання:

– що можуть розповісти зображення на гербі про його власника?

– чому внутрішній зміст малюнків настільки різний?

– малюнки якого герба хотілося б змінити, і чим викликано таке бажання?

– чи є серед професійних гербів найкращий і чому?

На рис. 2 подаємо професійні герби, що розробили студенти I курсу спеціальностей 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» першого (бакалаврського) освітнього рівня Київського університету імені Бориса Грінченка.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, рефлексійна компетентність є органічним складником особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів, що спрямована на оволодіння знаннями, активізує педагога у розвитку власних здібностей, забезпечує його особистісно-професійне становлення вже в період навчання у закладі вищої освіти, зокрема у процесі проходження педагогічних практик.

Загальновідомо, що професійні вміння і навички формуються в діяльності, таким чином виокремлюємо, що необхідною умовою ефективності розвитку рефлексійної компетентності майбутніх педагогів є їхнє включення у реальну професійну діяльність. Педагогічна практика якраз і надає можливість студентам бути включеними не просто в моделюючу педагогічну діяльність або умовну педагогічну ситуацію, а безпосередньо в педагогічну роботу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кара С.І. Формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2012. 23 с.

2. Куева Давіла Л.С. Формування рефлексивної компетентності в майбутніх учителів музики в процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського. Одеса, 2016. 226 с.

3. Стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/yaki-kompetentnosti-znannya-ta-vmynnya-povinen-mati-vchitel-pochatkovih-klasiv-zatverdzheno-pershij-v-ukrayini-profesijnij-standart> (дата звернення: 04.01.2019).

4. Стандарт першого рівня вищої освіти, ступеня бакалавр (за освітньо-професійною програмою) спеціальності 013 «Початкова освіта», 2016. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovometodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/proekti-standartiv-vishoyi-osviti> (дата звернення: 04.01.2019).

5. Эрнст Г.Г. Особенности развития профессиональной рефлексии будущего учителя в процессе прохождения педагогической практики. Научно-методический электронный журнал «Концепт». 2016. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/osobennosti-razvitiya-professionalnoy-refleksii-buduschego-uchitelya-v-protseste-prohozheniya-pedagogicheskoy-praktiki> (дата звернення: 04.01.2019).